

فرهنگ اصطلاحات ترجمه به پنج زبان

فارسی، انگلیسی، فرانسه، اسپانیولی و آلمانی

مؤلفان

جان همبلی از دانشگاه پاریس

جفری س. کبی از دانشگاه دولتی کنت آمریکا

سوالین رایت از دانشگاه دولتی کنت آمریکا

ویراستاران

ژان دلیل، هانلور لی - یانکه و مونیک - س. گرمیه

ترجمه و تحقیق

محمدعلی مختاری اردکانی

فرهنگ اصطلاحات ترجمه به پنج زبان

فارسی، انگلیسی، فرانسه، اسپانیولی و آلمانی

www.ketab.ir

Delisle, Jean

دولیل، ژان

فرهنگ اصطلاحات ترجمه به پنج زبان فارسی، انگلیسی، فرانسه، اسپانیولی و آلمانی /
ویراستاران جین دلی سل، هانلوری - یانکه و مونیک، س. کرمیه، ترجمه و تحقیق محمد
علی مختاری اردکانی. - تهران: ویستار، ۱۳۸۵
۱۳۴ ص

ISBN: 961-5507-08-5

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

عنوان اصلی: Terminologie de le traduction= Translatoion terminology. c 1999.

۱. ترجمه - - اصطلاح‌ها و تعبیرها. ۲. ترجمه - - واژه‌نامه‌ها - - چند زبان. الف، لی،
ژانک، هانا، Lee -Jahnk, Hanna. ب. کورمیه، مونیک کاترین، Cormier, Monique
Catherine. ج. مختاری اردکانی، محمد علی، ۱۳۲۳ - مترجم، د. عنوان.

۴۱۸/۰۲۰۱۴

ف ۳۰۶/۲/۵۹

۱۳۸۵

م ۸۴-۴۵۴۵۶

کتابخانه ملی ایران

انتشارات وِستار
تهران، خیابان کریم خان بین قائم مقام و خردمند شمالی شماره ۵۵
تلفن: ۸۸۸۲۱۲۷۶
Email/vistar_pub@hotmail.com

فرهنگ اصطلاحات ترجمه
ویراستاران
جان همبلی، جفری س. کبی، سولین رایت
ژان دلیل، هانلور لی - یانکه و مونیک س.
گرمیه
محمد علی مختاری اردکانی
۱۳۸۵
●
تایپ و تکثیر صدرا
پیمان سلطانی
دیگر
پیام
نگارگران
نسخه
ترجمه و تحقیق
چاپ اول
آماده سازی
حروف نگار و صفحه آرایی
طراح جلد
چاپ جلد
چاپ متن
لیتوگرافی
۱۵۰۰

شابک: ۹۶۴-۵۵۰۷-۶۸-۵ ISBN: 964-5507-68-5

VISTAR PUBLISHING, Inc.

کلیه حقوق برای مولف محفوظ است.

فهرست مطالب

پیشگفتار	الف - د
مقدمه ویراستاران	ه - ی
اختصارات	ک
کتابشناسی مترجم	من
فرهنگ اصطلاحات ترجمه	۱-۱۴۲
کتابشناسی مؤلفان	۱۴۳-۱۴۹

هو العليم

پیشگفتار

همانطور که در مقدمه‌های دو مجموعه مقالات که راجع به ترجمه انتشار داده‌ام، متذکر شده‌ام در زمان دانشجویی ما کتابی در زمینه ترجمه وجود نداشت و استاد ترجمه چیزی درباره تئوری ترجمه نمی‌دانست و به تذکر چند نکته واژگانی، نحوی یا سلیقه‌ای اکتفا می‌کرد. اما امروز با انفجار اطلاعات در هر زمینه از جمله ترجمه روبرو هستیم.

در ایران خوشبختانه در سالهای اخیر ترجمه حرفه‌ای و آموزش ترجمه نضج گرفته و رشته ترجمه در سطح فوق لیسانس در چندین دانشگاه تأسیس شده است.

روی همین اصل جای فرهنگ ترجمه در این دیار خالی بود.

همانطور که در مقدمه مؤلفان آمده است تقریباً بیست استاد ترجمه و اصطلاح‌شناس از هشت کشور [کانادا، فرانسه، آلمان، اسپانیا، سوئیس، انگلیس، ایالات متحده و ونزوئلا] ۸۱ دستنامه آموزش ترجمه را که از زمان جنگ جهانی دوم به بعد به چاپ رسیده بررسی کردند و به ۱۴۱۹ اصطلاح در ۱۵ دستنامه ترجمه دست یافتند که بر ۸۳۸ مفهوم دلالت دارند. این کثرت اصطلاحات نشان می‌دهد که آموزش ترجمه هنوز در مرحله تکوین است و به دنبال واژگانی می‌گردد تا به تعریف خود پردازد.

تعدد و تکثر اصطلاحات شمشیر دو دم است و خود اصطلاحات

مترادف و شبه مترادف می‌توانند موجب ابهام و مانع ورادعی برای برقراری ارتباط باشند. به این اصطلاحات نزدیک توجه فرمائید :

addition, overtranslation, hypertranslation, paraphrase, dilution, explication, amplification,

یا economy, concentration, concision, contraction

که تا چه حد نزدیک، متداخل و ابهام آفرین هستند. از طرف دیگر تدریس، توصیف، تحلیل و نقد عینی ترجمه بدون در اختیار داشتن اصطلاح، مخصوصاً در سطح دانشگاه، غیر ممکن است و بدون وضوح و یکدستی نمی‌توان مفاهیم بفرنج ترجمه را که نیاز به ابزارهای مفهومی دقیق دارند بیان کرد. اصطلاحاتی که برای آموزش عملی ترجمه مفیدند و در این کتاب آمده‌اند عبارتند از: کنش‌های زبانی خاص، جنبه‌های شناختی دخیل در فرآیند ترجمه، روشهای انتقال از زبانی به زبان دیگر یا نتیجه و حاصل این عملیات.

در این فرهنگ، اول، مفاهیم مختلف یک مدخل تحت شماره‌های ۱، ۲، ۳ و... با دقت تمام تعریف شده‌اند که گاهی به خاطر رعایت دقت، متن تعریف را، حقوقی و نازیبا کرده‌اند، البته سعی کرده‌ایم این نازیبایی را مادام که به دقت مفهوم لطمه نزنند در زبان فارسی منعکس نکنیم. تا آنجا که میسر بوده است از واژگان جا افتاده زبان‌شناسی و فرهنگ‌نگاری و در موارد معدود از اصطلاحات دستور زبان و فن بیان علیرغم دل ناچسب بودن برخی از آنها بهره گرفته‌ایم. امثله و شواهد انگلیسی، آلمانی، فرانسه و اسپانیولی را ترجمه کرده‌ایم و هر جا با قد اول زبان فارسی تعارض داشته است در پرانتز یا پاورقی متذکر شده‌ایم. در معدود جاها [تقریباً ۴٪] امثله و شواهد مفصل آلمانی، فرانسه و

اسپانیولی را حذف کرده‌ایم و با مثالهایی از انگلیسی، فارسی و حتی فرانسه و آلمانی و اسپانیولی کوتاه‌تر یا آسانتر که در متون مربوطه آمده‌اند جایگزین کرده‌ایم [توضیحاً: کتاب به چهار زبان نوشته شده است]. در این فرهنگ سعی شده حدود و ثغور میان واحدهای اصطلاحی متفاوت برقرار شود و مترادفات، شبه مترادفات، گونه‌های اطلاعی و اختصارات نموده شود. گاهی توازی کامل بین اصطلاحات در زبانهای مختلف موجود نیست. از اینرو گاهی معادل خاصی در زبان خاصی وجود ندارد یا با مفهوم دیگری تطبیق می‌کند که با شماره متفاوتی نموده شده است. [مثلاً در برابر معنی calque اصطلاح آلمانی وجود ندارد و در برابر معنی اول آن *Lehnprägung* آمده است.

حسن دیگر این فرهنگ آوردن اصطلاحات ترجمه به پنج زبان است و برای کسانی که زبان دوم آنها فرانسه، آلمانی یا اسپانیولی می‌باشد نافع است.

در پایان کتاب دوازده جدول آمده که بخواننده کمک می‌کنند در یک نگاه روابط متقابل و مشابه بین مفاهیم را دریابد. همچنین برای مطالعه بیشتر منابعی در آخر کتاب آمده است.

امید است این خدمت ناچیز دانشجویان، اساتید و دوستداران ترجمه را بکار آید و از ارسال نقدها و نظرهای سازنده دریغ نفرمایید.

به عون الله تعالی

محمدعلی مختاری اردکانی

گروه انگلیسی دانشگاه شهید باهنر کرمان

شهریور هشتاد و سه

مقدمه ویراستاران

هدف این کتاب، کمک عملی به آموزش ترجمه از طریق تعریف مجموعه گزیده‌ی دقیقی از اصطلاحات است که عموماً در تربیت مترجم به کار می‌رود. در ابتدا، مطالعه‌ای روی هشتاد و یک دستنامه آموزشی ترجمه که از زمان جنگ جهانی دوم تاکنون به چاپ رسیده به عمل آمد. این دوره، تکامل مکاتب عمده ترجمه کتبی و شفاهی را در برمی‌گیرد. این پژوهش به بیش از ۱۴۱۹ اصطلاح در پانزده دستنامه مطابق با ۸۳۸ مفهوم منجر شد. این کثرت اصطلاحات نشان می‌دهد که اصطلاحات ترجمه هنوز در مرحله شکل‌گیری می‌باشد. ترجمه رشته‌ایست که هنوز در جستجوی واژگان جهت تعریف خود است.

استاد ترجمه ظاهراً به این تعداد اصطلاح برای آموزش ترجمه نیاز ندارد. از دیدگاه آموزش، داشتن اصطلاح اختصاصی بیش از حد به هیچ وجه بهتر از نداشتن اصطلاح یا فرا زبان [metalangue] نیست. مترجم، در مقام برقرارکننده ارتباط باید با سندرم بابل [Babel] بسیار آشنا باشد. مترجم خوب می‌داند که وفور اصطلاحات و کثرت مترادفات به اغتشاش می‌انجامد و مانع برقراری ارتباط می‌شود. تا آنجا که به اصطلاح‌شناسی ترجمه مربوط می‌گردد، وقت آنست که به خانه‌تکانی بپردازیم.

کار - گروهی مرکب از تقریباً بیست استاد ترجمه و اصطلاح‌شناس از دانشگاه‌های هشت کشور مختلف تشکیل شد تا به اصطلاح واژگان پایه آموزش ترجمه عملی را بنیان نهد. این مجموعه اصطلاحات

تقریباً ۲۰۰ مفهوم کلیدی را عرضه می‌کند که به نظر ما مفیدترین اصطلاحات برای آموزش ترجمه در چهار زبان می‌باشد. واژه‌نامه ضمیمه *La traduction raisonnée* دستنامه مبتدی عمومی ترجمه از ژان دلیل [Jean Delistel ۱۹۹۳]، پایه اصطلاحات این فرهنگ را تشکیل می‌دهد که متعاقباً بازبینی گردیده و بر آن افزوده شده است.

روش دنبال شده در بسط این واژگان در اصول مرهون اداره زبان فرانسه در کبک است که در آنجا مقبولیت عام یافته است. این رویکرد، نظاممند است با این توافق که تحلیل اصطلاح‌شناختی از اصطلاحات به عنوان ابزار دستیابی به مفاهیم مربوطه، بهره می‌گیرد. جهت بررسی نظام مفاهیم از ساختار درختی [سلسه مراتبی] استفاده کرده‌ایم و مدخلهای خود را بر پایه زیر حوزه‌های مفاهیم گسترش داده‌ایم. هر واحد اصطلاحی را به واحدها و خصائص مفهومی تجزیه کرده‌ایم که با مبنی بر زمینه‌های مأخوذ از منابع فرهنگ‌نگاری است یا اصطلاح‌شناختی. اول با دقت نظام‌های مفهومی را طرح کردیم، بعد با حداکثر دقت ممکن مفاهیم را تعریف کردیم. حدود و ثغور میان واحدهای اصطلاحی را مشخص کردیم و مترادفات، شبه مترادفات، گونه‌های املایی و اختصارات را آوردیم. چون دلوپس آموزش بوده‌ایم بر تعداد تبصره‌ها و امثله‌ها و شواهد افزوده‌ایم تا درک مفاهیم را آسانتر کرده باشیم. و در پایان از راهنمایی اصطلاحات [حروف‌چینی و اصطلاحات] *Typographie et terminologie* منتشره توسط اداره زبان فرانسه کبک [Office de la langue française de Quebec] به عنوان الگوی مدخل‌های اصطلاحات استفاده کرده‌ایم.

در خلال کار، کاملاً به این نکته واقف بوده‌ایم که حفظ توازی کامل بین شبکه مفهومی این چهار زبان مورد بحث در این مجموعه غیر ممکن است. از اینرو اصطلاحات هر گروه زبانی را با نیازهای انفرادی جوامع زبانی فرانسه، انگلیسی، اسپانیولی و آلمانی، مطابق با شیوه‌های آموزشی و ویژگی متمایز آنها در رابطه با شیوه‌ها و سنت‌های خاص حاکم بر اصطلاح‌سازی و اصطلاح‌یابی، تطبیق داده‌ایم.

همانطور که متذکر شدیم، هدف این کتاب گنجاندن تمام مفاهیم رایج در حیطه وسیع ترجمه‌پژوهی نبوده است، بلکه درج مفاهیمی به صورت آموزشی بوده است که در آموزش عملی ترجمه از همه مفیدتر بوده‌اند. مؤلفان این کتاب میل ندارند که آموزش ترجمه را در حصار تنگ و جزئی اصطلاحات به بند بکشند بلکه هدف آنها توضیح واضح و ساده تعداد معدودی اصطلاحات و مفاهیم مربوطه است که مستقیماً به این حوزه تعلق دارند چون تدریس با کیفیت، بالأخص در سطح دانشگاه با مفاهیم مبهم و متداخل غیر ممکن است. از این رو هدف دستیابی به وضوح و یکدستی بوده است بدون قصد استاندارد کردن. عملیات ذهنی بغرنج، جهت توصیف خود، نیاز به ابزار دقیق بیان مفاهیم دارند. دستگاه اصطلاحات بکار رفته در کلاس نشانگر نحوه برداشت استاد از ترجمه و تا حد زیادی شاخص نحوه‌ی تدریس آن می‌باشد.

پس اصطلاحات مفید در آموزش عملی ترجمه مربوط‌اند به کنش‌های زبانی خاص، جنبه‌های شناختی دخیل در فرآیند ترجمه، روش‌های مربوط به انتقال از زبانی به زبان دیگر یا نتیجه این عملیات در تبیین ویژگی‌های پویای خاص ترجمه، صرفاً تعدادی معدود

مفاهیم مقدماتی در زمینه‌های نحوه زیان‌شناسی و فن بیان در این فرهنگ آمده است.

تصادفی نیست که در این برهه از گسترش مطالعات ترجمه بطور عام و تربیت مترجم به طور خاص، کوشش فعلی جهت تدوین اصطلاحات ترجمه به عمل آمده است. حوزه ترجمه روز به روز از حوزه‌های مربوطه مستقل‌تر می‌شود و حال آنکه در عین حال روش‌های آموزشی آن منسجم‌تر می‌شوند و مفاهیم مبین آنها پالوده‌تر می‌گردند تا ابزار دقیق‌تری فراهم آورند. می‌دانیم که ارتباط مستحکمی میان اصطلاحات یک رشته و میزان گسترش آن وجود دارد. در هر زمینه مطالعاتی جدید، بسط اصطلاحات خاص آن زمینه، شاهد صادقی است بر فرآیند تکمیل نظام مفاهیم کلی آن. عملاً، می‌توان تاریخ یک زمینه مطالعاتی را با بررسی نقاط عطف قوام گرفتن اصطلاحات آن، پی گرفت. در علوم، تا رشته‌ای ارزش مفاهیمش را اثبات نکند، تثبیت نمی‌شود و آنچه در مورد علوم صادق است در رشته علوم انسانی ترجمه و آموزش آن هم اطلاق دارد.

اصطلاحات تعریف شده در این کتاب همه جدید نیستند. بسیاری از آنها در سمینارهای آموزش عملی ترجمه سالها رواج داشته است. این اصطلاحات را اصطلاحات عادی سنتی تلقی می‌کنند. نظیر افزایش، ابهام، وفاداری، دوستان دغل، تداخل، مدل ترجمه، بی‌معنی و حذف.^۱

این فرهنگ تحت توجهات فدراسیون بین‌المللی مترجمان (FIT) و

۱- در اینجا دو پاراگراف که به ترتیب از واضمان بعضی از اصطلاحات نام می‌برد و از کسانی سپاسگزاری می‌کند حذف می‌کنیم.

کنفرانس بین‌المللی دائمی مؤسسات دانشگاهی مترجمان کتبی و شفاهی [Conférence internationale Permanente d'instituts universitaires de traducteurs et interprètes (CIUT)] انتشار می‌یابد. اعضای دو کمیته FIT در این پروژه شرکت داشتند. کمیته آموزش و کیفیت و کمیته اصطلاح‌شناسی و مستندات. در پایان باید از آموزش پروژه POSI اروپا [Praxisorientierte Studieninhalte] یاد کرد که اهداف آن در راستای ارتقاء برنامه آموزشی عملی مترجمان در اروپا با اهداف هماهنگ است.

فرهنگ حاضر در فراهم آوردن اصطلاحات کارکردی عملی هم برای مترجمان تحت تعلیم نافع است و هم اساتید آنها و همچنین مؤلفان دستنامه‌های ترجمه. استادانی که بخواهند از اصطلاحات دقیق استفاده کنند می‌توانند دانشجویان خود را با فرازبانی [metalanguage] دقیق آشنا سازند و بدین طریق آنها را در تحلیل و نقد عینی تر ترجمه توانا سازند. با آشنا کردن دانشجویان با این شیوه‌های دقیق نامگذاری مفاهیم، جذب مهارت‌های ترجمه آسانتر است. هر فرا زبان ابزار تحلیلی است. مؤلفان دستنامه‌ها با این ابزار منسجم اصطلاح‌شناختی که در اختیار دارند بهتر می‌توانند پدیده‌های ترجمه را با وضوح و دقت بیشتر بیان کنند.

پس امید است فرهنگ اصطلاحات ترجمه سهم مثمری در کیفیت عام تربیت مترجم داشته باشد.

ژان دلیل

هانلور لی یانکه

مونیک س. کرمیه